

POGOVOR (Istoričnost obmane)

U knjizi “Ideologija i utopija” Karl Manhajm je ideologiju označio kao “svjesnu laž”, ali laž koja ne doprinosi samoobmanjivanju, već služi svjesnom obmanjivanju drugih.¹ Na taj način ideologijom se stvara željena slika stvarnosti i utiče na stav pojedinaca ili grupa prema toj stvarnosti. Razumije se, prvenstveno, političkoj stvarnosti. Značenje ideologije, kako je to primjetio sociolog Đ. Šušnjić, “poklapa se sa manipulacijom u metodu, sadržaju, ciljevima, motivima i posledicama”.² Ideologija kao skup stavova i ideja o političkoj i društvenoj sadašnjosti, te vizija prošlog i budućeg, ima za cilj da ubijedi i pridobije, homogenizuje i pokrene, sve u zavisnosti od potreba političkog centra koji stoji iza nje. Sociolog J. Đorđević čak tvrdi da je ideologija postala “supstitucija za nekadašnja religijska verovanja”.³ Ali, navodi M. Đurić, “ideologija je više sredstvo vladavine, nego sredstvo spasenja”.⁴

Služeći se ideologijom, određena politička grupacija oblikuje svijest ljudi u skladu sa svojim političkim ciljevima, stvarajući sljedbenike i istomišljenike. Ideologija utiče i na uobličavanje osobenog sistema vrijednosti na osnovu kojega se promišlja i vrednuje stvarnost. Posljedica tog “duhovnog inženjeringa” može biti da, recimo, zločin izgleda kao plemeniti podvig, a zločinac kao nacionalni heroj, samo ako je taj zločin “u ime” ili “u interesu”

---

¹ K.Manhajm, Ideologija i utopija, Beograd, 1978, 194.

² Đ. Šušnjić, Ribari ljudskih duša, Beograd, 1984, 27.

³ J. Đorđević, Političke svetkovine i rituali, Beograd, 1997, 15

⁴ M. Đurić, Mit, ideologija, nauka, Beograd, 1989, 130.

2.

željenog političkog cilja. Samim tim, ideologija može podsticati zločin i “stvoriti” zločinca, ali i učiniti da obični ljudi zločin podržavaju, odnosno, da ga uopšte ne doživljavaju kao negativnu pojavu. Sa druge strane, svako protivljenje zločinu koji je “u službi nacije”, može biti tretirano kao nacionalna izdaja. Jednostavno, ideologija omogućava da se stvari predstavljaju onakvima kakvima mi želimo da one budu ili onakvima kakve su nam u tom trenutku, iz nekog razloga, potrebne. A da bi ideologija mogla da ima takav uticaj, njeni sadržaji moraju korespondirati sa emocionalnim sklopom ličnosti ili moraju podsticati emocije. “Strast daje snagu ideologiji”, tvrdi D. Bell.⁵ Jedna od tih strasti, odnosno emocija, koje proizvodi ideologija, može biti i nacionalizam, kojega G. Gelner, između ostalog, i označava kao jedan oblik sentimenta.⁶

Upravo ovih nekoliko napomena o karakteru i svrsi ideologije uopšte, upućuju na mogući pravac promišljanja cjelokupnog sadržaja ove knjige. To konkretno znači odgovoriti na nekoliko pitanja: Kakvu je to sliku stvarnosti kreirala crnogorska vlast tokom 1991.godine? Koja je to bila “poželjna svijest” koju je posredstvom “Pobjede” ova vlast željela stvoriti? Koji stavovi i vizije dominiraju u njenoj ideologiji? Koji su, u suštini, krajnji ciljevi njene ideologije?

U vrijeme kada je politička kriza u Jugoslaviji dostigla svoj vrhunac, i kada je postalo gotovo izvjesno da će morati doći do njene političke i teritorijalne prekompozicije, vlast u Crnoj Gori je potencirala stav da će Jugoslavija postojati čak i ako neki narodi odluče da se iz nje izdvoje. Dakle, ne republike, već narodi, što je u skladu sa generalnim stavom da su Jugoslaviju stvarali pojedini narodi, pa o njenoj sudbini jedino ti narodi i mogu odlučivati. Time se isticala suverena volja naroda, a ne republika-članica, da odlučuju o budućnosti Jugoslavije. Ovakav politički stav crnogorske vlasti, koja je u ovome slijedila vlast u Srbiji, jer je bila pod

---

⁵ D. Bell, *The End of Ideology*, New York, 1960, 371.

⁶ E. Gelner, *Nacije i nacionalizam*, Novi Sad, 1997, 11.

3.

apsolutnom kontrolom Miloševićevog režima, istovremeno je značio i da će granice te nove Jugoslavije činiti granice “istorijskih teritorija” onih naroda koji odluče da ostanu u Jugoslaviji, odnosno, “istorijske teritorije” srpskog naroda. Republičke granice smatrane su, dakle, za nevažeće, čime je otvoren veoma opasni “problem granica” i faktički najavljena borba za mijenjanje granica, tj. rat za teritorije. Nepriznavanje postojećih granica temeljilo se na, suštinski tačnom, stavu da granice republika nijesu i granice naroda, jer se u okviru nekih republika (Hrvatska, Bosna i Hercegovina) nalaze “istorijske teritorije” dva ili više konstitutivnih naroda.⁷ Kada bi se priznale granice tih republika, onda bi u slučaju njihovog otcjepljenja Jugoslaviju napustili i oni narodi koji to ne žele. Takvim pristupom problemu nagovještavalo se da će se glavna bitka za tu “novu” Jugoslaviju, za koju se zalagala Srbija i Crna Gora, odnosno Srbi i Crnogorci, voditi u dvjema višenacionalnim republikama - Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, u kojima su Srbi značajno populacijski zastupljeni.⁸ Republike u kojima Srbi nijesu dominantnije zastupljeni, tj. u kojima nema tzv. “istorijskih” teritorija srpskog naroda, kao npr. Slovenija i Makedonija, mogle su napustiti Jugoslaviju.

---

⁷ U knjizi “Srbi i Jugoslavija” (Beograd, 1998) historičar Lj. Dimić tačno primjećuje da je u vrijeme raspada Jugoslavije, shodno stavu međunarodnog faktora, univerzalno pravo naroda na samoopredeljenje vezano za federalne jedinice, a da su republičke granice priznate za granice suverenih država. U tom vremenu, nastavlja Dimić, “srpski narod je izuzet od univerzalnog prava na samoopredeljenje. Njegovo opredeljenje za život u zajedničkoj državi ignorisano je.” (str. 183)

⁸ Ideja o objedinjavanju “srpskih zemalja”, kao forma redefinisavanja položaja srpskog naroda u Jugoslaviji, prvi put se javila 1940.godine, kao projekat Srpskog kulturnog kluba. Klub je, inače, okupljao najznačajnije srpske intelektualce, na čelu sa Slobodanom Jovanovićem. Prema tom projektu, “Srpske zemlje” bi činile banovine Vrbaska, Drinska, Dunavska, Moravska, Zetska i Vardarska. Tu ideju kasnije su prihvatili i razradili glavni ideolozi Ravnogorskog pokreta. Najpoznatiji od njih, Stevan Moljević, napravio je projekat “Homogena Srbija” (1941), po kojemu bi tu “novu” Srbiju činila Srbija u granicama nakon 1913. (a to znači sa Makedonijom i Starom Srbijom, tj. Kosovom), Crna Gora, Hercegovina, Bosna, Dubrovnik i Dalmacija do Zadra, Lika, Kordun, Banija, dio Slavonije sa gradovima Osijek, Vinkovci i Vukovar, kao i neki manje pogranične teritorije Albanije, Bugarske, Rumunije i Mađarske. (O ovim koncepcijama i nacionalnoj ideologiji Ravnogorskog pokreta vidjeti: B.Petranović/M.Zečević, Jugoslovenski federalizam, zbirka dokumenata, knj. 1, Beograd, 1987, 569-570; M.Vesović/K.Nikolić, Ujedinjene srpske zemlje, Ravnogorski nacionalni program, Beograd, 1996, 190-195.); Na osnovu ovoga se može zaključiti na kojoj je ideološkoj platformi zasnovana koncepcija “nove” Jugoslavije koju su 1991.godine zagovarale Srbija i Crna Gora, i za koju su od 1991-1995. one ratovale.

4.

Polazeći od takvog opredjeljenja, predsjednik Bulatović je početkom 1991. godine izjavio da će Jugoslavija postojati i ako se jedna od republika odcijepi. Time je crnogorska vlast, svjesno ili nesvjesno, podržala rješenje kojim se anulira osnovni princip na kojemu je Jugoslavija jedino i mogla da opstane - princip nacionalne i političke ravnoteže. Kako primjećuju neki historičari (A. Mitrović, Š. Rastoder), narušavanjem i nestajanjem tog balansa neminovno je moralo nestati i Jugoslavije. Historičar Andrej Mitrović je jednom prilikom naveo da je Jugoslavija i funkcionisala na srpsko-slovenačkoj slozi, imajući, po svemu sudeći, u vidu da je Slovenija bila važan regulator srpsko-hrvatskih odnosa, koji su “životno važni” za trajanje Jugoslavije. Pored toga, smatra A. Mitrović, “u trenutku kada su “Srbi” rekli da Slovenci “mogu da idu”, doveli su u pitanje Jugoslaviju, makar zbog toga što je Jugoslavija nastala kao zajednica Srba, Hrvata i Slovenaca”.⁹

Neuviđanjem ili namjernim previdom jednog takvog istorijskog iskustva, crnogorska vlast je podržala “skraćivanje” Jugoslavije, i tako iskazala svoje opredjeljenje za politički nerealni projekat tzv. “srpske” Jugoslavije. Pokazujući spremnost da podrži tu novu Jugoslaviju, crnogorska vlast je istovremeno jasno stavila do znanja da ne priznaje postojeće republičke granice, već da će se zalagati za povlačenje novih, dakako, “istorijski” pravednih. A to znači da je podržala princip nasilnog mijenjanja granica, mijenjanja granica uz pomoć vojne sile, budući da se granice drugačije i nijesu mogle promijeniti. Pristajanje na ovakav, nasilni način mijenjanja granica, ukazuje na dvije stvari. Prvo, da je crnogorska vlast podržavala nasilje

---

⁹ “Vreme”, br. 429, 09.01.1999, str. 25; U knjizi “Jugoslovensko iskustvo srpske nacionalne integracije (Beograd, 1993) historičar B. Petranović, imajući u vidu iskustvo “prve” Jugoslavije, navodi da je “dualni srpsko-hrvatski odnos bio glavni antagonistički odnos kroz koji su se prelamale borbe oko unutrašnjeg uređenja, opstanka Jugoslavije, njene reorganizacije na federativnoj osnovi, odnosno konfederativnoj osnovi...” (str. 17). Pored toga, Petranović zapaža i sljedeću važnu činjenicu, a to je da raspad Jugoslavije neizostavno otvara nacionalno pitanje, o čemu se, po našem mišljenju, 1991.godine nije vodilo dovoljno računa, odnosno, o tome se iz jedne politički i vojnički superiorne pozicije nije željelo voditi računa. Nacionalno pitanje, konstatuje Petranović, “nije bio ničiji kapric, već rezultat istorijskog procesa” (str. 157).

kao sredstvo realizacije političkih ciljeva. I drugo, da se crnogorska vlast odlikovala zavidnom političkom nepismenošću, budući da je vjerovala da će te nove granice, povučene na osnovu “istorijskog prava”, a realizovane nasiljem i etničkim pregrupisavanjem, biti i međunarodno-pravno priznate. Jer, kao što je poznato, najvažniji međunarodni faktori jasno su stavili do znanja da republičke granice priznaju za državne, a to znači da nema mijenjanja granica, bez obzira koliko ih neko smatra pravednim ili nepravednim, istorijski i politički utemeljenim ili ne. Bio je to stav koji je trebalo da preduprijedi balkansku sklonost ka kartografskim “inovacijama”, zasnovanu na, čini nam se nesporno tačnom sudu, da su granice na Balkanu dobrim dijelom nepravedne. No, čim bi se odobrilo mijenjanje granica, nastupio bi opšti haos i međusobni ratovi, nakon kojih bi, zasigurno, opet imali nove nepravedne granice. Zbog toga, međunarodni faktori nijesu željeli da pruže legitimitet tzv. “Velikoj ideji”, koju imaju i Srbi i Hrvati, a koja podrazumijeva okupljanje svih djelova ovih naroda u jednu državnu cjelinu.¹⁰ Gledano iz ugla pripadnika tih nacionalnih skupina, nepristajanje evropske diplomatije na realizaciju njihove “Velike ideje”, čin je usmjeren protiv nacionalnih interesa ovih naroda. Jer, težnja za nacionalnim ujedinjenjem prirodna je težnja jednog naroda koji živi razdvojen ovakvim ili onakvim granicama. Ali, posmatrano sa stanovišta političke logike i nekog racionalnog iskustva, stav protiv mijenjanja granica na Balkanu i realizovanja koncepcije “Velike ideje”, ima svoje opravdanje, i istorijsko i političko. I zaista, nacionalna struktura u bivšoj Jugoslaviji je bila takva da se “istorijske teritorije” mogu učiniti nacionalno kompaktnim samo tzv. “etničkim čišćenjem”, pa bi izmiješanost stanovništva i nerazgraničenost “istorijskih teritorija” podstakla opšti sukob triju “najizmješanijih” jugoslovenskih naroda - Srba, Hrvata i Muslimana. To je, po svemu sudeći, opredijelilo međunarodne činioce da zauzmu

---

¹⁰ Za djelimično upoznavanje sa istorijskom genezom ove ideje kod Srba i Hrvata, korisno mogu da posluže sljedeće studije: M. Ekmečić, Stvaranje Jugoslavije 1790-1918, I-II, Beograd, 1989; M. Gross, Povijest pravaške ideologije, Zagreb, 1973; J. Horvat, Stranke kod Hrvata i njihova ideologija, Beograd, 1939; N. Stančić, Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji, Zagreb, 1980; R. Ljušić, Knjiga o Narčetaniju, Beograd, 1993; V. Čubrilović, Istorija političke misli u Srbiji XIX veka, Beograd, 1958; I. Banac, Nacionalno pitanje u Jugoslaviji, Zagreb, 1988.

6.

stav da nema mijenjanja granica, i da se republičke granice smatraju granicama suverenih država. Naravno, posebno je pitanje zbog čega su međunarodni činioци podržali stvaranje tih suverenih država, i zbog čega su smatrali da je u tom trenutku raspad Jugoslavije politička neminovnost.

Nasuprot stavu međunarodnih političkih činilaca, vlast u Crnoj Gori je slijedila koncepciju objedinjavanja tzv. “istorijskih teritorija”, koju je početkom devedesetih proklamovao srbijanski režim. Formalno, bila je to “borba za očuvanje Jugoslavije”, a suštinski, djelimična realizacija Moljevićevog koncepta “Homogene Srbije”.¹¹ Slijedeći tu koncepciju, crnogorska vlast je kreirala, odnosno, potencirala odgovarajuću ideološku vizuru, sa ciljem da tu koncepciju prikaže kao realnu, pravednu i jedino prihvatljivu. Prema tome, ideologija crnogorske vlasti 1991. godine bila je u funkciji realizacije ovog političkog koncepta.

U osnovi ideologije crnogorske vlasti, i onoj tematskoj i onoj semantičkoj, bila je istorija, odnosno, promišljanje stvarnosti kroz prizmu postojeće istorijske svijesti Crnogoraca. To je, može se reći, ovoj ideologiji obezbjeđivalo znatan uticaj i široku prihvaćenost. Takav uticaj i takav stepen prihvaćenosti ove “istorične” ideologije, bio je logičan iz prostog razloga što je u Crnoj Gori istorija, odnosno, istorijska svijest, dominantni činilac nacionalnog identiteta Crnogoraca. U istoriji, tačnije u onom mitskom viđenju prošlosti koje Crnogorci smatraju za svoju istoriju, nalaze se osnovni elementi na kojima se taj identitet zasniva, oblikuje i iskazuje. Ili, “naša istorija” - jeste najvažnije obilježje naše prepoznatljivosti; “naša istorija” - to smo mi. Iz toga, opet, slijedi da je ideologija koja je zasnovana na toj “istoriji” ona “naša” ideologija.

Važnost istorije, odnosno, istorijske svijesti u formiranju i doživljaju nacionalnog identiteta univerzalna je pojava, s tim što je kod naroda koji još nijesu završili sve svoje “ratove” ta važnost umnogome veća i naglašenija. Pored toga, posebno u XIX

---

¹¹ Up. B.Petranović/M.Zečević, Jugoslovenski federalizam, knj. 1, Beograd, 1987, 675-680.

vijeku, kako navodi J. Koka, istorija je imala “vrlo efikasnu političko-ideološku funkciju u procesu stvaranja i snažnog samoprikazivanja nacionalnih država”.¹² Takav značaj, naravno, ona je imala i na ovom dijelu Balkana, kako u XIX vijeku, tako i danas.¹³ “Istorija” je tako bila i važan kohezioni faktor identiteta nacije, i važan činilac u kreiranju i izboru političkih ciljeva te nacije. Jer samo ciljevi koji su zasnovani na “našoj istoriji”, logično je, jesu naši “pravi” ciljevi. Sve to ide u prilog činjenici da je “istorija”. tj. istorijska svijest, “svijest o sebi”, isto koliko i “svijest o prošlom”.¹⁴ U svemu tome i treba tražiti uzroke značaja i znatnog društvenog uticaja “istorije”, i uzroke njene političke upotrebljivosti uopšte.

U kreiranju istorijske svijesti, odnosno, u doživljaju sopstvene istorije, udio mita takođe je univerzalna pojava. Jednostavno, nema naroda čija istorijska svijest dijelom nije zasnovana na mitu, pa tako ni naroda čiji se nacionalni identitet ne zasniva na nekim mitskim krugovima. Međutim, u Crnoj Gori je ta zasnovanost istorijske svijesti na mitu posebno dominantna. Tačnije, crnogorska istorija jeste, u suštini, mit. To je, bez sumnje, posljedica društveno-istorijskih okolnosti u kojima je crnogorsko društvo dugo vremena egzistiralo, i potreba koje su te okolnosti uslovljavale. U prvom redu, treba imati u vidu gotovo dvovjekovnu borbu za nacionalnu i političku emancipaciju (od kraja XVII do kraja XIX vijeka). U toj teškoj borbi, mitska slika prošlosti pružala je jak oslonac. Ona je podsticala svijest o sopstvenom nacionalnom elitizmu, ojačavala moralnu snagu društva i bila faktor njene duhovne integracije. “Istorija”, prepuna idealističkih slika,

---

¹² J. Koka, O istorijskoj nauci, Beograd, 1994, 7.

¹³ O uticaju istoricizma na balkanske državotvorne (nacionalne) pokrete, vidjeti veoma zanimljive radove: D. Đorđević, Ogleđi iz novije balkanske istorije, Beograd, 1989, 87-103. (Uloga istoricizma u formiranju balkanskih država u XIX veku); D. Bataković, Balkanski imaginarijum: Istorija i istoricizam, Nova srpska politička misao, 3-4, 1997, 71-87.

¹⁴ Istoričar Andrej Mitrović navodi da istorijska svijest ima “neposrednu svrhu utvrđivanja identiteta, ali i obaveštava o negdašnjem posredstvom širokih i složenih sadržaja”, dodajući da istorijske predstave imaju posebno važno mjesto u identifikaciji (samosvjesti) i legitimisanju (samoprikazivanju) grupa, pokreta, čitavih nacija, država i pojedinaca. (A.Mitrović, Raspravljajnja sa Klio, Sarajevo, 1991, 64, 66); Agneš Heler kaže da istorijska svijest daje odgovore na pitanja: “Odakle smo došli, ko smo, kuda idemo?” (A.Heler, Teorija istorije, Beograd, 1984, 29).

8.

uvjeravala je da se u neravnopravnoj borbi može pobijediti, upravo zato što je riječ o “slavnom” narodu. Ujedno, takva “istorija” je ubijedivala i da se za tu emancipaciju treba boriti, jer jedan “slavni” narod, baš zato što je “slavan”, i treba da ima drugačiju, bolju poziciju. Ona, jednostavno, odgovara njegovom “istorijskom porijeklu”.

Ovakva, mitska slika prošlosti, već tokom XIX vijeka, bila je osnova na kojoj se izgradila svijest Crnogoraca o sopstvenom istorijskom (nacionalnom) identitetu. Ta “istorija”, koja je u suštini mit, postala je dominantni element crnogorskog identiteta. Međutim, u XX vijeku, kada je konačno nestalo okolnosti koje su uslovile ovakvu svijest, pokazalo se nemogućim znatnije je mijenjati ili korigovati. Svaki pokušaj takve vrste, sada je već udarac na identitet pojedinca i zajednice kojoj on pripada. Nacionalni identitet je, kako kaže P.Protić, “celina koja se ne može rušiti. Onoga trenutka kada se pojavi prva sumnja, tu sumnju treba pritajiti, jer postoji ozbiljna opasnost ne samo da se opovrgne jedna pojedinost, nego da se sruši cela jedna zgrada”.¹⁵ Sukob sa “istorijom” tako odmah postaje i sukob sa zajednicom, odnosno, sa identitetom te zajednice, zahvaljujući kojemu ta zajednica i postoji kao takva. Uz to, udarac na mitsku svijest je ujedno i udarac na onu “sliku o sebi” koja se svima toliko dopada. Do te idealne slike svi toliko i drže upravo zato što su na toj “slici” prikazani onakvima kakvima oni žele da budu. Zbog toga je i logično da niko ne želi da na toj slici bilo šta mijenja. To su, svakako, razlozi zbog kojih je teško mijenjati mitsko viđenje prošlosti, i to važi i za Crnu Goru, koja je, zbog svega što smo naveli, “najstabilnije” carstvo mitske svijesti na Balkanu. Ovdje nije slučaj da neko vjeruje da mit ne može da laže od početka do kraja, kao što je to slučaj sa starim Grcima, na šta ukazuje P. Vejn¹⁶, već se radi o vjerovanju da mit od početka do kraja može da govori istinu.

Upravo zbog ovakvog značaja istorije za svijest o identitetu, ideologija crnogorske vlasti 1991.godine gotovo se u potpunosti zasnivala na instrumentalizaciji istorijske svijesti, i na istoriji,

---

¹⁵ P.Protić, Sumnje i nadanja, Beograd, 1986, 264.

¹⁶ P. Vejn, Da li su Grci verovali u svoje mitove ?, Novi Sad, 1997, 71.

kao najvažnijem semantičkom izvorištu. To joj je, može se reći, u velikoj mjeri obezbjeđivalo masovnu prihvaćenost, uvjerljivost i činilo je politički veoma djelotvornom. Oni koji su ovu ideologiju kreirali, prirodno su pošli od pretpostavke da je u društvu koje je “zatrovano” historijom, a crnogorsko društvo to, bez sumnje, jeste, najuspješnija obmana - istorična obmana.

Polazeći od takve pretpostavke, crnogorska vlast je potenciranjem određenih “istorijskih” sadržaja i stvaranjem osobene istorijske vizure Crne Gore, željela da uvjeri i pokaže da njeni politički ciljevi korespondiraju sa “istorijskim bićem” Crne Gore i da iz njega proističu. Na taj način dobijala se predstava o istoričnosti, tj. “pravednosti” tih ciljeva, što se smatralo izuzetno važnim za njihovo prihvatanje i njihovu političku legitimnost.

U kreiranju te poželjne istorijske vizure Crne Gore, crnogorska vlast je, u prvom redu, nastojala da naglasi najvažnije osobenosti “istorijskog” karaktera Crne Gore i Crnogoraca. Ideološka matrica koju je ona sa tom namjerom potencirala, nije bila posebno originalna i zasnivala se na ideološkoj matrici srpskog nacionalizma XIX vijeka, koji je i u Crnoj Gori toga doba bio značajno prisutan.¹⁷ Shodno tome, na stranicama “Pobjede” su tokom 1991.godine potencirani oni sadržaji koji su mogli učvršćivati predstavu o Crnogorcima, kao dijelu srpskog naroda, i o Crnoj Gori, kao “srpskoj zemlji”.¹⁸ Naravno, nije se uvijek sporila nacionalna posebnost

---

¹⁷ O tom nacionalizmu posebno je zanimljiva studija J. Skerlića “Omladina i njena književnost” (Beograd, 1966).

¹⁸ U crnogorskoj publicistici teza da su Crnogorci Srbi, prisutna je tokom čitavog XIX vijeka. U prvom crnogorskom časopisu “Grlca” iz 1835.godine, u članku “Kratki pogled na geografičesko-statističesko opisanije Crne Gore”, navodi se da su Crnogorci “slaveno-srbskoga koljena kao i Hercegovci i Bošnjaci, i prozvali su se tijekom imenom kao i ovi od mjesta u kojemu žive” (str. 17). I u školskom udžbeniku “Prva znanja za osnovne srbske škole”, štampanom na Cetinju 1868.godine, učenik je na pitanje “Kakav su narod Crnogorci?”, trebalo da odgovori “Crnogorci su narod srbski” (str. 32). Takođe, u ovom udžbeniku se navodilo da je Crna Gora jedini slobodni “komad od prostrane srbske carevine” koju su pokorili Turci (str. 56). Da su “svi ljudi koji žive u našoj domovini Srbi”, piše i u “Zemljopisu Knjaževine Crne Gore”, štampanom na Cetinju 1895.godine (str. 3).

Crnogoraca, ali se uvijek naglašavalo da su Crnogorci nova, “komunistička nacija”, odnosno, da su se nacionalno formirali izdvajanjem iz srpskog etničkog korpusa poslije 1945.godine.¹⁹ Čak je tada i predsjednik Crne Gore govorio da Crnogorci imaju “crnogorsko ime, a srpsko prezime”. Sa druge strane, potencirala se historijska vizura Crne Gore kao zemlje koja se uvijek borila za interese svoje “pokorene braće”, kao zemlje koja nikada nije iznevjerila srpstvo, koja je uvijek dijelila dobro i zlo sa Srbijom, i za nju vezivala svoju sudbinu.²⁰

Razlozi za ovakvo predstavljanje historijskog karaktera Crne Gore, logično je, političke su prirode. Jer, ako su Crnogorci i Srbi oduvijek bili jedno, ako su Crnogorci historijski dio srpskoga naroda, a Srbija i Crna Gora uvijek zajedno i uvijek “bratski” pomagale jedna drugu, onda je logično i da u ovom vremenu Crna

---

¹⁹ Jedna od prvih optužbi da Titovi komunisti “prave” nove nacije od djelova srpskog naroda, pojavila se u četničkom listu “Sve za srpstvo”, 1944.godine. U članku “Komunističke teze o srpskom narodu”, između ostalog, se kaže: “Komunisti su dobro znali da je nacionalno jedinstvo srpskog naroda njegova glavna snaga te su svim silama težili da ga rascjepkaju, stvore što više suprotnosti između srpskih pokrajina pa čak i gradova. Tako je došlo do toga da komunisti tvrde da postoji srpski, crnogorski, bosanski, i “makedonski” narod; a u nekim njihovim štampanim stvarima i narod Sandžaka, kao i narod Kosova i Metohije.” (Sve za srpstvo, br. 4, 15.02.1944); Istoričar V. Čubrilović kaže da je za crnogorsku naciju prvi put čuo 1936.godine, za vrijeme ljetovanja na Durmitoru. “Ja se i danas sećam da je to bila senzacija na planini”, navodi Čubrilović. (v. Prošlost Crne Gore kao predmet naučnog istraživanja i obrade, Titograd, 1987, 516); Vodeći komunistički ideolog, M. Đilas, u “Borbi” je 1945. “zvanično” definisao problem crnogorske nacije, tvrdeći da “Crnogorci, nesumnjivo, pripadaju srpskoj grani južnoslovenskih plemena.” (M. Đilas, Članci, Beograd, 1947, 219).

²⁰ O ideološkom korespondiranju ovakvih stavova sa državnom ideologijom u Crnoj Gori XIX vijeka, svjedoče mnogi izvori. Primjera radi, u zvaničnom “Glasu Crnogorca” navodi se da Crna Gora ima jedan cilj - slobodu srpstva, i da se ona na tom putu “nikad neće umoriti ni zastati” (br. 30, 02.08.1875). Ističe se i da “Crna Gora od vazda ima značaj zvijezde prethodnice opšte slobode naroda našega” (“Glas Crnogorca”, br. 1, 03.01.1876). Ratovi Crne Gore, ratovi su za oslobođenje pokorenih djelova srpskog naroda (“Glas Crnogorca”, br. 5, 29.01.1877). I u proglasu Odbora za proslavu dvovjekovne vlade dinastije Petrović-Njegoš kaže se: “Slava Crne Gore - to je slava cijelog srpskog naroda, jer Crna Gora na prvom mjestu pripada Srpstvu, i sve njene žrtve za Srpstvo su prinesene.” (“Grlica”, 1897, 67)

Gora podržava Srbiju, a da Crnogorci podržavaju borbu svoje “srpske braće”. Time se želi ukazati i da su “srpski ciljevi” ujedno i crnogorski, i da se ugrožavanjem nacionalnog bića i političkih interesa srpskog naroda ugrožava i Crna Gora. Kada je već sve tako, a “istorija” kaže da jeste, onda je nacionalna obaveza Crnogoraca da pomognu borbu srpskog naroda i da podrže napore Srbije u stvaranju jedne nove Jugoslavije. A to znači i da podrže aktuelnu crnogorsku vlast koja je takav politički kurs već zauzela. Oni ljudi koji imaju ovakav profil istorijske svijesti, taj politički kurs crnogorske vlasti ocjenice pravednim i saglasnim “istorijskom biću” Crne Gore. Osobito, ideološki obojeno, viđenje istorije Crne Gore tako je izazivalo politički poželjne asocijacije i doprinosilo uvjerenju u ispravnost i legitimnost političkih ciljeva tadašnje crnogorske vlasti.

U ideologiji crnogorske vlasti važno mjesto pripadalo je pitanju Jugoslavije, odnosno, jugoslovenskoj političkoj krizi. Kao svoj politički ideal, crnogorska vlast je navodila očuvanje Jugoslavije, i to Jugoslavije kao “moderne federacije” i države ravnopravnih naroda koji tu zajednicu žele. Na sve načine ova vlast je željela sebe predstaviti kao najdosljednijeg borca za takvu Jugoslaviju, vezujući sudbinu Crne Gore za očuvanje te i tako zamišljene Jugoslavije. Sa druge strane, Jugoslavija je predstavljena kao idealna zajednica, proistekla iz “vjekovne težnje” srpskog, odnosno, crnogorskog naroda. Kako se govorilo, za tu državu Crna Gora se, zajedno sa Srbijom, i te kako žrtvovala, “prolivajući krv” i podnoseći ogromna stradanja. Nošeni tim idealizmom i dobrim namjerama, Crnogorci su, kako je čak ustvrdio tadašnji predsjednik crnogorske Vlade, više za tu Jugoslaviju dali, nego što su od nje dobili. No, i pored toga, oni opet žele da žive u Jugoslaviji, što je samo još jedan dokaz njihove nevjerovatne nacionalne širokogrudosti. Crnogorci, eto, više žele da drugima bude dobro, nego što gledaju na neku svoju korist.

U objašnjavanju uzroka jugoslovenske krize, ideološka polazišta crnogorske vlasti nijesu bila nimalo originalna niti nova, budući su se zasnivala na poznatoj istorijskoj matrici, nastaloj još

u vrijeme “prve” Jugoslavije. Za sve su, naravno, bili krivi Hrvati i njihov separatizam. Zbog tih separatističkih namjera, Hrvati su stalno potajno radili na rušenju i podrivanju Jugoslavije. Time oni rade i protiv Srba koji su, kako se 1991.godine pisalo, dali svoju krv za Jugoslaviju i ugradili svoje kosti u njene temelje. No, i pored svega toga, Hrvati ne da ne cijene te srpske žrtve, već su svojim činjenjem “na njih pljunuli”. Njihov jedini cilj bio je da Jugoslaviju iskoriste, a u pogodnom momentu rasture, iako su od nje, za razliku od Srba, ponajviše dobili. Upravo ovakva “istorijska” objašnjenja o karakteru i namjerama Hrvata, kada je o Jugoslaviji riječ, dominirala su na stranicama “Pobjede”. I naravno, sve to je stvaralo čvrstu riješenost da se ne dopusti rušenje države u koju su Srbi, odnosno Crnogorci, ugradili svoje kosti i krv, i da se ovoga puta Hrvati kazne ili osujete u takvim “prljavim namjerama”.

Na stranicama “Pobjede” Hrvati nijesu samo označavani kao rušitelji Jugoslavije, već i kao najveći neprijatelji srpskog naroda, nad kojim su tokom Drugog svjetskog rata izvršili genocid. Hrvati su u ideološkim shemama crnogorske vlasti genocidan narod, narod bez istorijske časti i veličine, narod fašisoidnog i prozelitskog karaktera. To je narod koji prema Srbima (pravoslavcima) gaji iskonsku mržnju, i koji zbog svoje istorijske inferiornosti u odnosu na Srbe, ima kompleks niže vrijednosti.²¹ Sve to znači da bi u nekoj nezavisnoj hrvatskoj državi, Hrvatskoj izvan Jugoslavije, Srbi bili izloženi genocidu, ili u najmanju ruku, unijaćenju.

Ovakvo tretiranje i ocjenjivanje istorijske uloge i karaktera Hrvata, naravno, nije novijeg datuma. Ovakve ocjene o

---

²¹ Kako piše istoričar Lj. Dimić, i kod Hrvata je, pod uticajem određenih propagandnih stereotipa, još od ulaska u Jugoslaviju 1918.godine postojala predstava o “divljačkoj Srbiji”, “primitivnim Srbima”, o Srbima kao o “šizmaticima”, i o srpskom “bizantizmu” (Lj. Dimić, Srbi i Jugoslavija, Beograd, 1998, 29). Takve šovenske predstave, naravno, bile su prisutne i tokom XIX vijeka, i posebno su dolazile do izražaja u vrijeme političkih kriza i konfrontacija (v. V.Krestić, Istorija Srba u Hrvatskoj i Slavoniji 1848-1914, Beograd, 1992). Istoričar Đ. Stanković je u radu “Egzodus Srba “Zlatne doline” izvanredno prikazao taj fenomen hrvatskog šovinizma (Đ.Stanković, Izazov nove istorije, Beograd, 1992, 21-93).

Hrvatima javile su se u vrijeme prvih većih političkih kriza u “prvoj” Jugoslaviji, a posebno su bile prisutne kasnih tridesetih, kada državna kriza dostiže svoj vrhunac. I tada se Hrvatima prebacivalo da su narod nezahvalan, da ih u njihovom djelovanju vodi mržnja prema Srbima i Jugoslaviji, da su narod minornog historijskog formata, i da su zajedničku državu sebično iskoristili.²² Ovo antihrvatsko raspoloženje svoj vrhunac je dostiglo tokom Drugog svjetskog rata kada je ustaška vlast započela plansku likvidaciju srpskog naroda u tzv. NDH. U to vrijeme poznati pjesnik i diplomata, Jovan Dučić, napisao je nekoliko brošura u kojima se pozabavio historijskim karakterom Hrvata. Na jednoj od tih brošura kao moto je navedena konstatacija da su Hrvati poznat narod ne zato što se ničega ne boje, već zato što se ničega ne stide. Dučić je, takođe, smatrao da su Hrvati narod “sa malom historijom, sitnom idejom o životu, sa strahom od krupnih ideala i velikih poduhvata”, da su u Prvom svjetskom ratu bili “najkrvoločniji na Drini i Ceru, na frontu, a naročito po srpskim selima”, i da su sve uradili da Jugoslaviju razore.²³ Sa druge strane, “i posljednju kap svoje krvi bio je gotov da narod i kralj Aleksandar onda dadnu za hrvatski narod, koji je samo tuđe vladare verno služio (čak i na frontu protiv Srba) i samo tuđu tiraniju zvao autonomijom, i samo uzimao

---

²² U brošuri “Srpsko-hrvatski spor”, objavljenoj prvi put 1938.godine, dr Ž. Milosavljević obrazlaže tezu o historijskoj inferiornosti Hrvata, navodeći da “jedan narodić, kao što je hrvatski, nije nikad mogao u historiji igrati neku ulogu pored srpskog i bugarskog naroda” (str. 8). Dr Milosavljević takođe navodi dokaze za vazdašnju mržnju koju su Hrvati zbog toga osjećali prema Srbima: “Uspeh Srbije u balkanskim ratovima dovodio ih je do besa. Oglas rata Srbiji 1914.god. od strane Austro-Ugarske izazvao je divlje oduševljenje kod Hrvata ! Poklič “Srbe o vrbe !” Hrvatski pukovi pokazali su se u Srbiji, kao janičari, najkrvoločniji.” (15) U drugoj brošuri, pod nazivom “Neimari Jugoslavije” (Beograd, 1939) dr Milosavljević objašnjava odnos Hrvata prema Jugoslaviji i njihovu ulogu u njenom stvaranju. Između ostalog, u ovoj brošuri navodi se da su se Srbi “borili za slobodu svojih podjarmljenih sunarodnika, a Hrvati pomagali nova tuđinska zavojevanja i uništavanje svega srpskog i proširivanja tuđeg gospodstva i nad slobodnim Srbima” (str. 32). A o držanju Srba prema Hrvatima, kaže se sljedeće: “Iako smo Hrvate kao austro-madžarske vojnike pobedili, mi se pred njima nismo prsili kao pobednici. Mi smo ih uzeli u zaštitu kod naših moćnih saveznika od pravedne odmazde. Oni ne samo da nisu plaćali reparacije, nego su u zajedničkoj državi uživali ratnu odštetu datu Srbiji.” (str 32)

²³ Citati uzeti iz knjige J. Dučića “Verujem u Boga i u srpstvo” (Beograd, 1996), u kojoj su sakupljeni njegovi politički članci, objavljeni u SAD od 1941-1943. (str. 37, 38, 133).

najgore moralne primere od onih koji su ga u Habsburškoj monarhiji smatrali poslednjim narodićem”.²⁴

Dakle, u “Pobjedi” su tokom 1991.godine gotovo na isti način pisali o Hrvatima, što ukazuje na identičnost ideološkog tretiranja ovog problema kod crnogorskih komunista s početka devedesetih, i srpskih nacionalista (monarhista) pola vijeka ranije. U pitanju je, bez sumnje, ista ideološka vizura, isti pristup. Jedino je politička upotrebljivost ovih sadržaja bila različita. Kada je riječ o razlozima zbog kojih je tadašnja crnogorska vlast potencirala ovakve predstave i stavove o Hrvatima, onda treba istaći da je to rađeno da bi se kod građana Crne Gore učvrstilo uvjerenje o genocidnom karakteru Hrvata, tj. o takvom karakteru njihove “ustaške” vlasti. Brojnim komentarima i čestim feljtonističkim natpisima o, nesporno velikim ustaškim zločinima tokom Drugog svjetskog rata, smišljeno se doprinosilo jačanju svijesti o kontinuitetu hrvatske mržnje i genocidnih namjera prema Srbima, i o počinjenim hrvatskim zločinima prema Srbima, logičnoj posljedici takve mržnje. Gotovo se izvodila “istorijska” shema po kojoj je vjekovna težnja Hrvata da unište Srbe, i da je njihova mržnja već postala dio genske strukture, njihovo atavističko svojstvo. Kada takvu ideološku vizuru situiramo u tadašnji politički kontekst, onda postaje jasna njena poruka - ako “hrvatske” Srbe ostavimo u granicama neke nove nezavisne države Hrvatske, prijeti im genocid. Zbog toga je potrebno da ovi Srbi ostanu u Jugoslaviji, zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom. Naravno, i oni i njihove “istorijske” teritorije koje su samo unutar avnojevskih, dakle, administrativnih granica Hrvatske. U tome je suština nastojanja da ovaj “ugroženi” dio srpskog naroda ostane u Jugoslaviji, a to je, kako se govorilo, jedini način da se spasi od potpunog uništenja. Ukratko, borba Srbije i Crne Gore za Jugoslaviju, borba je i za zaštitu “ugrožene braće”.

Kada se na ovakav način definiše “problem”, onda je veoma lako sopstvena politička nastojanja prikazati ispravnim, a rat koji crnogorski režim zagovara i potpomaže, pravednim i

---

²⁴ Isto, str. 130; O ovoj problematici takođe vidjeti: B. Bogić, *Demokratija, fašizam i hrvatsko pitanje*, Beograd, 1935; L. Marković, *Jugoslovenska država i hrvatsko pitanje*, Beograd, 1935; D. Ljotić, *Osnovi savremene Jugoslavije* (predavanje održano u Beogradu 1935.), *Odabrana dela*, knj. 1, Minhen, 1981, 84-88.

opravdanim. To je ona “plemenita” borba za odbranu ili oslobođenje “braće”, o kojoj su Crnogorci toliko slušali i pjevali i u prethodnom vijeku. Uvjerenje da se bore za slobodu nekoga ko je ugrožen, a njima blizak, činilo ih je ponosnim, i stvaralo im lažnu predstavu o sopstvenoj snazi, za kojom snažno žude svi mali narodi. Crnogorska vlast je upravo zahvaljujući takvom duhovnom i psihološkom profilu Crnogoraca, pridobila veliki dio građana. Svi oni koji nijesu podržavali ovakve ciljeve crnogorske vlasti, odnosno, borbu kninskih ili slavonskih Srba protiv “ustaške vlasti”, shodno mjerilima te svijesti, bili su nacionalni izdajnici. “Zar ćemo pustiti da ih ustaše kolju kao jagnjad?”, bio je jedan od “Pobjedinih” naslova. Sa druge strane, svako ko je podržavao suverenu Crnu Goru, a ne “novu” Jugoslaviju, i svako ko je bio protiv rata koji je izbio u Hrvatskoj, smatran je za direktnog ili indirektnog pristalicu genocida nad “zapadnim” Srbima. Na osnovu ovakve ideološke vizure, taj rat je bio pravedan i neophodan. Ljudi koji su zbog toga podržavali i ovu vlast i ovaj rat, činili su to iz uvjerenja da je u pitanju pravedna stvar, i da učestvovanjem u njemu ili podrškom hrvatskim Srbima ispunjavaju svoju najsvetiju nacionalnu obavezu i dokazuju svoj patriotizam. Kako o ratovanju za “nacionalne ciljeve” piše Ivan Čolović, “vojna pobjeda nije jedna od vrednih stvari, već ona najvrednija: ona je uslov opstanka nacije, ona je odgovor na opasnost koja preti životu naroda. Da bi se uklonila takva opasnost, sva sredstva su dozvoljena. Sveta dužnost hrabrih vojnika je da tuku, gone i ubijaju sve one koji nas ugrožavaju.”²⁵ “Zlo činiti, ko se od zla brani, tu zločinstva nije nikakvoga”, dodatno pojašnjava stvari najveći crnogorski pjesnik, apsolutni gospodar našeg mitskog areala.²⁶

Ova ideološka teza - da se Crnogorci bore za “spas i slobodu svoje braće”, i da je crnogorska vlast svoje političke ciljeve usaglasila sa opštim nacionalnim interesima, znatno je doprinijela afirmaciji vladajuće partije i širenju kruga njenih pristalica. Bila je to

---

²⁵ I. Čolović, *Bordel ratnika*, Beograd, 1994, 97; Ovaj autor takođe kaže da ovakvi ratovi pružaju priliku potomcima da se identifikuju sa precima, i da dožive trenutak “epifanije mitskih junaka”.

²⁶ P.P.Njegoš, *Šćepan Mali*, Beograd, 1967, 182.

još jedna njena ideološka teza koja je veoma korespondirala sa istorijskom sviješću Crnogoraca i sa njihovim nacionalnim identitetom u cjelini. Još od XIX vijeka kod Crnogoraca je snažno prisutna predstava da vrše “veliku misiju” na Balkanu, oslobađajući one dijelove srpskog naroda koji se nalaze pod Turcima.²⁷ Uz to, vjeruju da njima, kao najboljim Srbima, pripada dužnost da “osvete Kosovo” i “obnove Carstvo”.²⁸ To su obilježja njihove svijesti koja su bila u određenoj formi veoma prisutna i na kraju XX vijeka. To je, svakako, uticalo da ovaj ideološko-politički koncept crnogorske vlasti bude tako snažno i, rekli bismo, iskreno prihvaćen.

Zanimljivo da je pored uočljive sličnosti između ideološke osnove političkih ciljeva crnogorske vlasti XIX i crnogorske vlasti s kraja XX vijeka, postojala i sličnost u načinu na koji se pisalo o položaju “ugrožene braće”. Godine 1991, “Pobjeda” je dramatično izvještavala o ugroženosti Srba u Hrvatskoj, o nepravdama koje im se čine, o terorizmu hrvatskih vlasti i o uništenju koje im se sprema. A sedamdesetih godina prošloga vijeka zvanični crnogorski list na isti način piše o Srbima, ali u Turskoj. “Pogledajmo na jedno stanje naše tužne braće u turskijem sindžirima. Živo srce puca nam u grudima.”, piše u listu “Crnogorac” 1871.godine.²⁹ Nekoliko mjeseci kasnije, saopštava se slična ocjena: “Stanje u kojem se i danas nalazi naš narod, ne može se više izdržati, nije za život. Svijeca života našega

---

²⁷ Up. Ž.M.Andrijašević, Dva mita istorijske svijesti Crnogoraca u XIX vijeku, “Ovdje”, 337-339, 1997, 145.

²⁸ Na ovakav profil svijesti Crnogoraca u XIX vijeku, ilustrativno ukazuju i neki citati iz tadašnje crnogorske štampe. U listu “Crnogorac” (br. 14, 24.04.1871) navodi se da “Crna Gora od kako je uvijek se borila za slobodu srpsku”. U “Glasu Crnogorca iz 1873 (br. 16, 04.08.) navodi se da će Crna Gora “moći odgovoriti pouzdanju i očekivanju naroda srpskoga. Daj Bože što prije!” Drugom prilikom, kaže se da “požrtvovanje svoje za ideju narodnu, za oslobođenje i ujedinjenje narodno, Crna je Gora kroz tolike mučne vjekove krvavo zasvjedočila” (“Glas Crnogorca”, br. 31, 17.12.1873).A u “Glasu Crnogorca” (br. 1, 05.01.1874) kaže se i sledeće: “Iz zadatka Crne Gore, koji je ona u prvo doba imala, naime da samo odbrani i sačuva slobodu srpsku, kad se po propasti države povukla u njezine tvrde granice, razviše vrijeme i potreba drugi mnogo veći i važniji zadatak. A taj je, da zajedno sa ukupnom snagom naroda, koja se međutijem na sve strane znatno oporavila, preagne za oslobođenje još podjarmljenih udova tijela naroda, da radi na ujedinjenju narodnom.”

²⁹ “Crnogorac”, br. 14, 24.04.1871.

mora se skoro utuliti, mi moramo novu užditi.”³⁰ A iz Hercegovine javlja se na Cetinje: “Evo vam opet dolazim sa žalosnijem vijestima iz naše tužne Hercegovine. Zulumi su sve češći i sve žešći. Dokle će ovo trajati to Bog sveti zna, ama je već dogrdilo.”³¹ Slično intonirani izvještaji objavljeni su, gotovo, iz broja u broj: “Iz Bosne i Hercegovine stižu nam neprestano žalosne vijesti, ali novosti više ne. Što se danas događa u tjem nesretnijem zemljama našijem, to se do danas u minulijem vjekovima nebrojeno puta ponavljalo. Ista nasilja, ista ubistva, ista otimanja, isto upropašćavanje naroda i njegova imanja. I narod je naš već ponižen tamo do skota i doveden do prosjačkog štapa...” I zato sa Cetinja, povodom ovakvog stanja Srba u Bosni i Hercegovini poručuju: “Ne, ne pomažu više protesti ! Valja konačno pregnuti, da se ona braća naša izbavljaju i izbave ispod turskoga jarma, a za taj jedini i posljednji korak valja svu snagu našu narodnu da pokrenemo i udružimo...”³²

Jednako dramatičan izvještaj o turskim zločinima, pod naslovom “Užas u Zeti”, objavljen je i na prvoj strani “Glasa Crnogorca”: “Naša stara srpska Zeta procviljela je danas kao ikada. Sa novijeh garišta diže se još dim, jauk nevinijeh, koji su isprebijani, čuje se iz tavnica, a pravoslavne crkve s grozom čekaju razuzdani juriš podivljanijih odpadnika Hrišćanstva - zetskijeh Turaka. Još nikada nijesmo imali žalostnijeh, užasnijeh glasova iz srpskijeh zemalja pod Turskom, nego što su ovi, koji nam sada stigoše iz Zete. Stari fanatizam turski probudio se osnažen, i pojavio se u podpunoj slici svoga divljaštva.”³³ Ovakvi izvještaji redovno su objavljeni sve do izbivanja rata 1876.godine. Onaj ko ih je do tada čitao, nije sumnjao u pravednost i svrsishodnost rata koji je knjaz Nikola na Vidovdan 1876. objavio Turskoj.³⁴ Zvanično, bio je to rat za oslobođenje pokorenih

---

³⁰ “Crnogorac”, br. 22, 19.06.1871.

³¹ “Crnogorac”, br. 24, 03.07.1871.

³² “Crnogorac”, br. 10, 11.03.1872.

³³ “Glas Crnogorca”, br. 9, 16.06.1873.

³⁴ Analizu ideološkog značenja ratnog proglasa knjaza Nikole iz 1876.godine, dali smo u radu: “Osnovni pravci nacionalne ideologije Nikole I Petrovića Njegoša (1860-1878)”, Istorijski zapisi, 1, 1997, 55-66.

dijelova srpskog naroda od turske vlasti, a faktički - rat za teritorijalno proširenje Crne Gore. Tadašnja ideologija dala je, dakle, ovom ratu obilježje plemenite nacionalne misije, a u suštini, radilo se o borbi za životni prostor, prostor koji je Crnoj Gori tada izrazito nedostajao.³⁵

Sve navedeno svjedoči da je crnogorska vlast 1991.godine koristila jedan istorijski veoma asocijativan, a psihološki veoma djelotvoran ideološki šablon, kada je o položaju Srba u Hrvatskoj riječ. Naravno, u svemu tome nevažno je bilo što Srbi u odnosu na Hrvate, nijesu isto što i Srbi u odnosu na Turke vijek ranije. Niti su 1991. Srbi u Hrvatskoj bili raja, niti su Hrvati raspolagali silom kojom su nekada raspolagali Turci. Ipak su JNA i Srbija snažno bile uz "hrvatske" Srbe, tako da se za njih ne bi moglo reći da su, poput njihovih sunarodnika iz XIX vijeka, bili bespomoćni i nezaštićeni. No, uprkos svim ovim činjenicama, snažno ukorijenjeni epski kliše, dominantno je uticao na svijest ljudi i na njihovo gledanje na stvari. Na tom epskom šablonu temeljio se dijelom i nacionalizam koji je te 1991.godine dostizao svoj vrhunac. Zbog svega toga, iluzorno je i bilo očekivati da ljudi koji stvarnost uvijek posmatraju kroz prizmu istorije, tj. prošlog, i koji u nacionalizmu imaju svoju pokretačku snagu, stvari promišljaju racionalno. Jer, nacionalizam i nije racionalan sentiment, i on, kako je to rekao E. Hobsbaum, "zahteva suviše mnogo verovanja u ono što očigledno nije tako".³⁶

Pored ovih obilježja, ideologija crnogorske vlasti imala je za cilj da politički i moralno diskredituje svoje najvažnije protivnike. Politički, da ih prikaže pobornicima nerealne i istorijski prevaziđene koncepcije, i moralno, da ih prikaže nacionalnim izdajnicima i kreaturama naših "spoljnih neprijatelja". Kada se znaju osnovni pravci ideologije i glavni politički ciljevi tadašnje crnogorske vlasti, onda je sasvim jasno da su njeni glavni protivnici bili pobornici

---

³⁵ O toj pragmatičnoj osnovi ideološke misli u Crnoj Gori XIX vijeka, vidjeti: Ž.M.Andrijašević, Ideološko-političko značenje pjesme "Onamo, onamo", "Stvaranje", 1-5, 1997, 173-180; Ž.M.Andrijašević, O ciljevima državne politike Knjaževine Crne Gore (1852-1878), Istorijski zapisi, 3, 1997, 171-183.

³⁶ E.Hobsbaum, Nacije i nacionalizam od 1780, Beograd, 1996, 19.

tzv. “crnogorske opcije”. To je bila politička grupacija koja je svojim djelovanjem i proklamovanim principima “udarala” u sam temelj političke koncepcije crnogorske vlasti, budući da su njeni ciljevi bili dijametralno suprotni ideji “nove” Jugoslavije i ideji nacionalnog jedinstva “srpskih zemalja”. Ova grupacija je svojim djelovanjem narušavala i “idiličnu” istorijsku viziju Crne Gore, po kojoj je ona odvajkada bila “srpska zemlja”, koja se uvijek borila za interese srpstva. Zadatak ideologije crnogorske vlasti bio je zato da ove protivnike, koji “remete” nacionalističku idilu u Crnoj Gori, diskredituje - i politički uništi.

Polazeći od takvog cilja, crnogorska vlast je ovaj dio opozicije (dakle, samo tzv. “procrnogorske” stranke, a ne i tzv. “srpske stranke”), najprije konfrontirala sa “istorijom”. Stvarano je uvjerenje da su oni grupacija koja nema svoje utemeljenje u duhovnom i istorijskom biću Crne Gore, da su zagovornici ideja koje iz tog bića ne proističu niti sa njime korespondiraju, i da su, stoga, “odrođeni” dio Crne Gore. Jednostavno, prikazivani su kao onaj “nejunački”, otpadnički, idejno degenerisani dio Crne Gore, kao “necrnogorski” dio crnogorskog naroda. Optuživani su zbog negiranja “srpskog korijena” Crnogoraca, zbog narušavanja duhovnog jedinstva “srpskog prostora”, za čiji je dio i Crna Gora smatrana, zbog “nejunačkog i izdajničkog” držanja prema našim “neprijateljima”... U svemu tome, posebno je bilo “opasno” njihovo negiranje srpstva, jer su time narušavali istorijsku osnovu nove političke integracije jugoslovenskog prostora.

Pored ideoloških konstrukcija koje je trebalo da ukažu na konfrontiranost ovih stranaka sa “istorijom”, pa samim tim i sa narodom za čiju se naklonost bore, “procrnogorske” stranke su optuživane i zbog dobrih odnosa sa nepravoslavnim narodima u Crnoj Gori, i uopšte, zbog tolerantnog odnosa prema ostalim jugoslovenskim (nesrpskim) narodima. Čak je i naglašavano da njih, pored “grupice crnogorskih izroda”, ponajviše i podržavaju nepravoslavci u Crnoj Gori. Za crnogorsku vlast, za jednu

nacionalističku vlast, to je bio krunski dokaz da je ovaj dio opozicije izdajnički. Jedna novinarka “Pobjede” je čak pisala da je ovaj dio opozicije osvojio vlast u jednoj opštini zahvaljujući glasovima nikog drugog do, zamislite, manjinskih (nepravoslavnih) naroda ! Pa onda -tvrdnja da je ovaj dio opozicije u vezi sa Katoličkom crkvom u Crnoj Gori, da se okupljaju po katedralama ... Posebno su, recimo, liberali optuživani zbog navodnog paktiranja sa katolicima i zbog veza sa Hrvatskom. U svijesti ljudi to je odmah izazivalo neugodne istorijske asocijacije - liberali su ustaše, a ustaše, tj. Hrvati, naši su najveći neprijatelji. I zato oni koji podržavaju liberalne, posredno podržavaju i “ustaše”, tj. novu hrvatsku vlast.

Nacionalistički karakter ideologije crnogorske vlasti, uočava se i na konkretnom odnosu prema svim nepravoslavnim narodima u Crnoj Gori i van nje. Pored već poznatih teza o genocidnom karakteru Hrvata, podaničkom mentalitetu Slovenaca ili fundamentalističkim snovima sandžačkih i bosanskih Muslimana, svi su skupa uglavnom predstavljani kao narodi koji sniju zavjere, kao narodi “bez istorije” i kao narodi nepostojanih moralnih svojstava. I inovjerci u Crnoj Gori nijesu bolje tretirani. Brojnim tekstovima u “Pobjedi” vrijeđani su, provocirani ili ismijavani i Muslimani, Hrvati i, nešto manje, Albanci. Imamo tako primjera gdje se navodi da Crnu Goru sramote “poturice i slična nekrst”, gdje se navodi da su ovi narodi u dosluhu sa našim neprijateljima, sa Zapadom, Teheranom, Vatikanom, gdje se optužuju za manjak patriotizma. Sugerisano je da se “mi” na njih ne možemo osloniti, da nikada nijesu bili iskreni prema nama, da “sanjaju zavjere”, podržavaju “neprijatelje” i “izdajnike” Crne Gore (tzv. reformistički blok). Podsjetimo samo na provokativne tekstove o “autokefalnosti džamije”, o autokefalnosti rimokatoličke crkve, o srpskom porijeklu Hrvata iz Boke, srpskom porijeklu Muslimana, slabom karakteru “prevjernika”... Koristeći različite novinske forme - od tobožnjih pisama čitalaca (koja su uglavnom pisala dvojica novinara “Pobjede”, jedan ostrašćeni pjesnik i jedan lokalni novinar), do udarnih komentara, “Pobjeda” je

doprinosila stvaranju duha “Badnje večeri” u Crnoj Gori. Time se u značajnoj mjeri afirmisala ne samo misao o etnički čistoj Crnoj Gori, već i za ovaj prostor veoma opasno političko uvjerenje da je jednonacionalna država - najidealnija država. Takva “Pobjedina” “proizvodnja” nacionalne netrpeljivosti i straha, odnosno osjećanja ugroženosti kod svih koji pored “crnogorskog imena” nemaju i “srpsko prezime”, nesumnjivi je dokaz nacionalističkog karaktera ideologije ove vlasti.

Pored stvaranja poželjnih uvjerenja i poželjne slike stvarnosti, ideološka matrica crnogorske vlasti uticala je da ova vlast bude doživljavana, ne samo kao ona “prava”, saglasna “istorijskom biću” Crne Gore, već i kao vlast koja je “spasonosna” za Crnu Goru. Potencirano je njeno opredjeljenje za reforme, njena namjera da “uvede red”, njena pravdoljubivost i humanost (“čovjek na prvom mjestu”). Sve je to bio znak da je ona još uvijek upotrebljavala komunističku ideološku matricu, što je, kada je u pitanju Crna Gora, imalo i znatnog efekta. Održavala se i veoma korisna predstava o skromnosti, poštenju i principijelnosti čelnih ljudi ove vlasti, o njihovoj neposrednoj prirodi i stalnoj “vezi” sa narodom, o njihovom patriotizmu, “pravom” crnogorskom duhu i otpornosti na sve “pritiske i ucjene”. Tu idealnu sliku o čelnicima tadašnje crnogorske vlasti značajno je upotpunjavala konstatacija da su još “mladi, lijepi i pametni”. Bolja asocijacija na obožavanog vladiku Njegoša gotovo da se i nije mogla zamisliti. I on je, naime, kao mlad došao na vlast, a uz to je bio “lijep i pametan”.

Kada se sve sabere, Crnogorci su 1991.godine ubjeđivani da imaju vlast koja je i “čojška”, i “junačka”, i “njegoševska”. A Njegoš, čojstvo i junaštvo, jesu, kako se tvrdo vjeruje, za Crnu Goru i Crnogorce “sveto trojstvo”, ono suštinsko i ono najbolje u crnogorskom istorijskom biću. Kada se stvori slika o ovakvom karakteru tadašnje crnogorske vlasti, onda nije lako biti protiv nje, a da to ne bude shvaćeno kao konfrontiranje sa vrijednostima koje ona navodno personifikuje. I uopšte, kao sukob sa “istorijom”, u kojemu je uvijek gubitnik onaj koji ga započne.

Polazeći od takvog uvjerenja, crnogorska vlast se, nasuprot dijelu opozicije, prilično trudila da svoje djelovanje i svoj politički rezon uskladi sa “istorijom”, iako je u mnogim slučajevima takvo nastojanje umanjivalo političku racionalnost i pragmatizam. Bilo je zato poteza koji nijesu imali nikakav drugi smisao do “istorijski”, ni drugog opravdanja do onog koje bi “istorija” mogla dati. S tim u vezi, zanimljiv je primjer kada je jedan visoki funkcioner vladajuće partije (B.Kostić) “otpozdravio” predstavniku SAD, opominjući ga da se neprikladno ponaša i da mu, u stvari, nije jasno da sa “slavnim i prkosnim” narodom ima posla. Podsjetio ga je i na to da naš narod nikada (!) neće pristati na diktate “svjetskih moćnika”, kao i da je naš narod spreman i da jede korijenje, samo da očuva svoju nezavisnost. Iz svega ovoga jasno je da je ovo tipičan primjer kako “istorija” utiče na političko mišljenje. Zar na sličan način vladika Vasilije (XVIII vijek) nije odgovorio bosanskom veziru ? Zar na sličan način nije u “Gorskom vijencu” vladika Danilo otpisao Selim-paši, a mnogo kasnije i knjaz Danilo Omer-paši ? Vladika Vasilije je napomenuo veziru da se on ne boji njegovog koca ni konopca, i da će ga junački čekati na svojoj zemlji. Vladika Danilo je podsjetio Selim-pašu da je tvrd orah “vočka čudnovata”, da ne trebue carstvo neljudima i da onome kome zakon leži u topuzu, tragovi “smrde nečovještvom”. Knjaz Danilo je bio najkonkretniji. On je Omer-paši poslao pismo, a u pismu metak i kratku poruku: “Poturice Omer-pašo, fišek ti je odgovor !” Eto sa kojim bi se sve istorijskim ličnostima morao konfrontirati B. Kostić da je ambasadoru moćne Amerike “otpisao” drugačije. A konfrontacija sa njima, konfrontacija je i sa ljudima čija je svijest na ovakvom doživljaju prošlog u dobroj mjeri i zasnovana. Upravo je zbog toga crnogorsko bavljenje politikom značajno određeno “istorijom”, i zbog toga crnogorski političari uglavnom imaju “strah od istorije”.

Na kraju, kažimo i da je ideologija ove vlasti svojom semantikom snažno uticala i na podsticanje jedne iracionalne i po mnogo čemu arhaične društvene svijesti. Različitim sadržajima podsticana je isključivost, radikalizam i nacionalni romantizam, crno-bijelo promišljanje stvarnosti, populistički duh i duhovni primitivizam, a povlađivano je najnižim strastima i ostrakističkim

glasovima gomile. Ono anticivilizacijsko je često predstavljano kao tradicionalno, a racionalno kao neistorijsko. Tolerancija je smatrana za vrstu izdaje “nacionalne stvari”, a sklonost ka kompromisima kao znak defetizma. Afirmisano je nasilje kao najprimjerenije sredstvo ostvarivanja političkih ciljeva, i rat kao “sveta dužnost” i “pravedno činjenje”.³⁷ Rat je prikazivan kao stanje u kojemu se može ostvariti i najpotpunija veza sa “slavnom prošlošću”, tj. identifikacija sa precima i “slavnom historijom”. Izjava jednog pjesnika da je pogibija u ratu, u stvari, povratak u “Gorski vijenac”, objavljena je u “Pobjedi” veoma upadljivo.³⁸ Dakle, samo u ratu možete “ući” u “Gorski vijenac”, i samo zahvaljujući ratu i pogibiji

---

³⁷ Sociolog Milan Popović je u knjizi “Posle hladnog rata” (Bar, 1996) izvanredno ukazao na neke političke procese koji su bili karakteristični za jugoslovenski prostor početkom devedesetih godina. Popović, između ostalog, konstatuje da je “stari sistem” zamijenio novi, nacionalistički totalitarizam. U tim, novostvorenim nacionalističkim sistemima, kako kaže Popović, “nacija je sve, čovek ništa; “pravi Srbin” i “pravi Hrvat” stubovi poretka, građanin/pojedinac “izdajnik”; takozvani viši nacionalni i državni interesi bezpogovorno opravdanje za brojne i teške povrede tek osvojenih sloboda i prava, ove slobode i prava zavera protiv države. Osim toga, sa novim, nacionalističkim kolektivizmom, počinje ponovo da se ukida i razlika između građanskog društva i političke države; država ponovo postaje neograničena i nekontrolisana sila i gospodar nad svim sferama društva (posebno nad privredom i masovnim medijima); stara ideološka i partijska država, sve više se zamenjuje novom, ali opet partikularnom, etničkom državom; realni interesi i politički pluralizam sve više se potiskuje etničkim i verskim antagonizmom; začetke nove i racionalno utemeljene vlasti sve češće derogira harizmarhija novih vođa” (str. 80-81).

³⁸ U studiji “Pisanje smrti” (Beograd, 1998) Dušan Reljić je napravio analizu uloge medija u nacionalističkim sukobima i uopšte uloge medija u “nacionalnom osvješćivanju”. On navodi tri opšte pretpostavke o ulozi medijske komunikacije u nacionalističkim sukobima: “1. Medijska komunikacija najbrže prevazilazi prostorne i vremenske granice u konstrukciji nacionalnih identiteta; 2. Medijska komunikacija je najsvеobuhvatniji oblik konstrukcije nacionalnih identiteta; 3. U konfliktnim situacijama, merodavnu ulogu u masovnim medijima igraju povlašćena tumačenja kolektivnog sećanja i nacionalne istorije” (str. 39-41). Reljić takođe navodi da mediji po pravilu podstiču negativnu komunikacionu spiralu među etničkim grupama, i dodaje, da “jezik mržnje, koji tada počinje da dominira medijima, utiče utoliko više ukoliko je među stanovništvom dominantnija autoritarna vrednosna orijentacija” (str. 100-101). On ističe i da su političke i privredne elite, kao centri moći, kontrolori takve medijske komunikacije, dok su novinari njeni operativci (str. 101). Upravo zato, on na početku studije kaže da su mnogobrojni novinari u ovim vremenima postali “ZLOČINCI ZA PISAČIM STOLOM” (str. 14).

u njemu možete i ostati. U svojim pjesničkim djelima to potvrđuje i Njegoš, čija je aktuelnost već postala znak anahronizma naše svijesti: “Voskresenja ne biva bez smrti”, “Voskresenjem smrt si porazio”, “Blago meni, junačka svobodo, / jutros si mi divno voskresnula / iz grobovah našijeh đedovah”... To je ona tragična konstanta crnogorske svijesti koja na kraju XX vijeka tvori besmisao i upućuje da se uvijek ide ka nekom “novom” Skadru, našem istorijskom simbolu uzaludnog stradanja i promašene politike.

I nacionalna patetika dosegla je tada neviđene visine, a nacionalni moral, u isto vrijeme, svoj najniži prag. Kao malo kada Crnogorci su tada isticali svoje “čojstvo”, a kao nikada do tada tako malo branili druge od sebe. Bili su ponosni i na svoje junaštvo, iako prave prilike ni dostojnog protivnika za pokazati junaštvo nijesu imali. Mnogi koji su “išli na Dubrovnik”, dali su dokaza da ne razlikuju nasilništvo od junaštva. Preko “Pobjede” je podsticana i nacionalistička euforija, mržnja prema svim ideološkim i političkim neistomišljenicima, strah i neizvjesnost. Pričalo se o kažnjavanju drugih naroda, namjeri da se “jednom za svagda” sa njima razgraniči i “raščisti”, satanizovani su protivnici vlasti i “nacije”, i kao u najboljim danima “diktature proleterijata”, vršena su “čuvena” etiketiranja. Na krilima ove ideologije, ostrašćene mase zaposjele su trgove i medije, pozivajući “u boj” i prizivajući “pravednu kaznu” za sve neistomišljenike. A ova ideologija ih je ubjeđivala da su svi neistomišljenici, u stvari, izdajnici.

Nacionalizam, tj. šovinizam (najprisutnija balkanska varijanta nacionalizma), koji je kao posljedica karaktera ove vlasti i njene ideologije, vladao Crnom Gorom, značajno je kod ljudi umanjio racionalni pristup stvarnosti, dovodeći do zabrinjavajuće visoke masovne uobrazilje, do transa i opčinjenosti. Nacionalizam kao oblik politike dao je gomili beznačajnih ljudi na značaju, a onima koji su neki značaj već imali, maksimalno je taj značaj uvećao. Time se kod svih sljedbenika nacionalizma naglašavala društvena važnost, i svi oni su zato bili spremni da podržavaju to stanje u kojemu su se našli. Svaku racionalnost koja bi mogla narušiti taj njihov idealni areal, onu su odbacivali sa začuđujućom lakoćom. Sa druge strane, prihvatili su

sve obmane i iracionalnosti kojima je obilovala njihova istorijska svijest, zato što je to išlo u prilog takvom njihovom osjećanju, opravdavalo ga i činilo racionalnim. Vjerovalo se u svjetsku zavjeru, genetsku mržnju, zločinačke sklonosti drugih, našu istorijsku veličinu i izuzetnost, tajna oružja sa kojima raspoložemo i koja smo sposobni izmisliti, tajne planove, “pobjednički duh”...³⁹ U razne besmislice i neozbiljnosti vjerovali su jednako univerzitetski profesori i polupismeni radnici. Želja da budu u saglasju sa tim svojim nacionalnim identitetom brisala je sve razlike u njihovom promišljanju stvarnosti, jer samo tako oni i mogu biti “jedno”. Oni koji su “jedno” i vjeruju u besmislice ako ih one u tom stanju održavaju, tj. ako potvrđuju ono za šta se oni zalažu i što smatraju za ispravno. Nije zato ništa neobično što su u “Pobjedi”, recimo, neki akademici zajedno sa “običnim građanima” podržavali političke nebuloze, a doktori istorijskih nauka pisali o “svjetskim zavjerama” i “pronalezili” naše neprijatelje na svim poznatim kontinentima. Naravno, sve je to produkt nacionalizma koji je ova ideologija podsticala, i posljedica slabo emancipovane političke svijesti crnogorskog društva, zbog čega je ova retrogradna i, u suštini, primitivna ideologija, i mogla imati toliki uticaj. Dvanaest poglavlja ove knjige, upravo su koncipirana tako da pruže uvjerljive i nepobitne dokaze i za ove, i za sve navedene tvrdnje.

---

³⁹ Dušan Kecmanović je u knjizi “Masovna psihologija nacionalizma” (Beograd, 1995) obradio osnovne karakteristike nacionalističke ideologije, konstatujući da ovu ideologiju karakteriše: pojednostavljanje, dihotomizacija (manihejska podjela svijeta), rigidnost, demarkacije, uniformnost, degradacija racionalnog, populizam, antiindividualizam, moralizam, tradicionalizam, otkrivanje smisla postojanja, biologizam, ekstremizam. Tematsku strukturu nacionalističkih ideologija čine tema oštećenosti, tema ugroženosti, tema krivca za sve, tema zavjere, tema ideološkog alarma, tema etničke superiornosti, tema osvete i odmazde, tema žrtve i žrtvovanja (str. 73-91).

ABSTRACT

The book “A Draft for Ideology of a Power” is an attempt, by presentation of certain dominant contents and ideas in the daily newspaper “Pobjeda” during 1991, to outline the character and the thematic contours of the ideological thought, which, in the early 1990 s, was being emphasized and created by the governmental authority in Montenegro.

Our belief that just “Pobjeda”, the only daily newspaper in Montenegro at that time, is an appropriate source for such an analysis is based on the fact that “Pobjeda” was under direct and absolute control of the then ruling party in Montenegro - the League of Communists of Montenegro (from June 1991 the Democratic Party of Socialists). “Pobjeda” simply was an instrument of that power, or an instrument in the function of that power and its political objectives. Such a role of all the state media, not only in Montenegro, can hardly be denied by anyone. Just for this reason, “Pobjeda”, as a medium used by a politics, that is as a medium of one politics and not as a medium in general, is a relevant historical source for treatment of the said theme. Therefore, “Pobjeda” is a first-class historical source for studying the ideology of a power. That is why this is not a book on “Pobjeda”. This is a book of an ideological discourse of a power, which is best seen on the pages of “Pobjeda”.

As this book has been conceived only as a contribution to studying the ideology of a power (the title of the book is a proof of this), the chronological limitation which has been indicated, we considered necessary and logical. However, the year 1991, as the chronological frame of studying, has not been chosen by accident. As the year 1991 is the time in which the Yugoslav political crisis culminated, and the time when Yugoslavia was definitely broken and when the civil war broke out, we found it most useful to point out some semantic contours of ideological thought of then Montenegrin governmental authority just in that period. Simply, the turning point is in question, the period when the Montenegrin

governmental authority defined itself, or had to define itself, in respect of all the happenings in its immediate surroundings, and when it had to express clearly its political attitude both in relation to the future of the joint state and the future of Montenegro. What its attitudes about that were like, and how the then Montenegrin governmental authority, at the time when it had to choose between two ways, explained and defined its choice, will be shown, at least partly, in this book. Therefore, that is why the year 1991, as a turning point, has been chosen as a chronological frame of the theme treated here.

However, besides all these reasons which influenced the year 1991 to be chosen as a chronological frame of the theme, there is one more, significant in the same manner. Namely, the year 1991 is the year in which the governmental authority in Montenegro was formed on the basis of election results, since in December 1990 there were held the first parliamentary elections in Montenegro after 1945. Thereby, after several decades, there was finished the period of one-party system. On the basis of the election will of the citizens, the League of Communists of Montenegro got an absolute majority of votes, whereby the politics and ideology which have been represented by this party since the coup d'état in January 1989, got also its undeniable legitimacy. At the same time this also means that the attitudes and ideas which this governmental authority was presenting on the pages of "Pobjeda" since 1989 were supported by the majority of inhabitants of Montenegro. Therefore, this is not only a book on ideological profile of a power, but also on the ideological profile, and generally on the conscience, of those who elected and supported such a power. The citizens of Montenegro supported the party whose ideology and political objectives they considered close to them, that is the party whose ideology and political objectives reflected also their beliefs. If it had not been so, they, logically, would not have supported it. When we take into consideration the election result of the League of Communists of Montenegro at the elections in December 1990, then we can say that this book also deals with political and ideological (historical)

conscience of the majority of citizens in Montenegro. Therefore, only since January 1991 the ideological and political profile of the daily newspaper “Pobjeda” has been created by party who obtained its legitimacy for ruling at elections, i. e. the party for which voted the absolute majority of those people who took part at elections. The ideas and conceptions supported at that time by majority of Montenegrin population, are also shown in this book.

The book “A Draft for Ideology of a Power” is characterized, as it can be seen, by a very simple research procedure: after several remarks or short explanations, there are quoted mostly the most characteristic parts of the text, and then, in majority of cases, the quoted source is commented briefly. Such a simple research approach has been chosen because this book has not been conceived as a complex study which should solve a definite problem, but only as a contribution to studying of ideology of the power in Montenegro. Because of such an objective, which has been assigned in advance, and due to specified chronological limitation, and then because the source basis has been reduced to only one source, a different approach would perhaps be inadequate and pretentious.

The book “A Draft for Ideology of a Power” has a structure which, generally speaking, has been built on the chronological principle. The dominant ideological contents of “Pobjeda” have not been presented within the frame of separate thematic circles, but all these contents have been reported chronologically, i. e. in the same order as they were published. Of course, it would be very interesting to treat in separate thematic units the following issues: The Montenegrin Governmental Authority and Non-Orthodox Peoples, The Montenegrin Governmental Authority in Respect of Opposition, The Attitude of the Montenegrin Governmental Authority in Respect of the Civil War, The Attitude of Montenegrin Governmental Authority in Respect of the Independent Media, The Montenegrin Governmental Authority and the Historical Conscience of the Montenegrins... However, there has been chosen a different approach - chronological, on account of which the book has

been “divided” by months. In our opinion, in that way the reader will get more complete insight into generating and continuity of certain ideas and contents. Also, the reader will get possibility for parallel following of both the global political course and its ideological vision. By chronological treatment of the problem, there becomes especially visible the political usefulness of ideology, from which it can clearly be seen how the governmental authority in Montenegro “was preparing the terrain” for realization of certain political conceptions, and how it endeavoured to create conscience thanks to which such conceptions would be accepted and supported.

Besides everything that is said above, it is not controversial that this book represents a subjective vision of a certain issue. It is not also controversial that the choice of contents from “Pobjeda” originated from the subjective opinion that they were just the contents which reflected dominant facts in ideology of the then Montenegrin governmental authority. But, all the persons who, on the basis of the same source, would try to present the ideological discourse of power in Montenegro in a different way, would hardly deny that their procedure was also subjective, that is that it is a consequence of subjective estimation that it was just the issue that they were quoting which dominated thematically on the pages of “Pobjeda” during 1991. But, out of several possible subjective visions of this issue, only one is objective. The only way for a historian to prove that his vision and view of a problem is objective one, is to report on sufficient number of relevant sources. In this case these relevant sources are newspaper reports on the most important internal-political happenings, comments, statements of the persons at the summit of the governmental authority, as well as author’s texts in which, in this or other way, the attitudes of the governmental authority is affirmed. All these texts appeared mostly on the first pages of the newspaper, which, when we speak about a newspaper, has its clear meaning. In this book we are presenting part of those contents, thinking that there were chosen those which show best the essence of the ideological vision of Montenegrin governmental authority. All the persons who do not think that these texts reflect the essence of the

ideological vision of Montenegrin governmental authority, have first of all to find a way to present them as non-essential or, regardless of their number, non-typical. Of course, we cannot say that in “Pobjeda” there were no texts which were intoned in a different way. There were also politically quite neutral texts and comments, but their number is insignificant, the space they got in the newspaper was minor, and the place most often not important. Our objective just a contrary one - to show the matter that is dominant in the contents of “Pobjeda”, that is in the ideological semantics of the then Montenegrin governmental authority.

Napomena

Autor smatra za potrebno da se na ovom mjestu posebno zahvali gospođi Mili Rastoder, upravnici Narodne biblioteke "Ivo Vučković" u Baru, koja mu je sa povjerenjem ustupila na korišćenje komplete "Pobjede" iz 1991.godine. Neke primjerke "Pobjede" koji su nedostajali u fondu ove biblioteke, gospođa Rastoder je sa primjernom ažurnošću pribavila iz Nacionalne biblioteke "Đurđe Crnojević" i stavila ih autoru na raspolaganje. Takođe, gospođa Rastoder je na isti način autoru obezbijedila i dio potrebne literature, na čemu joj ovom prilikom najtoplije zahvaljujemo.

Autor ima prijatnu dužnost da se zahvali i prof. Svetlani Đurović, koja je lektorisala autorski dio teksta. Zahvalnost dugujemo i gospodinu Željku Vušuroviću, na pomoći oko pripreme teksta za štampu.

Bilješka o autoru

Živko M. Andrijašević (Bar, 1967), istoričar, asistent na Katedri za nacionalnu istoriju Filozofskog fakulteta u Nikšiću. Objavio je knjigu "Crnogorske teme" (Podgorica, 1998).